

Fürdőélet a 19. századi Gömörben, 11. Csízfürdő – világfürdő?! – 2.

ÉVA KERÉNYI
Spa Life in Gömör in the 19th Century, No. 11.
Csízfürdő – a world spa?!

615.838(437.6)(091)
711.455:615.838(437.6)(091)

Keywords: Gömör (Gemser), Csíz (Číž), spas, climatic resorts, balneology, medicinal mineral water

Ötcsillagos szolgáltatás, ezres vendégsereg

Csíz fürdői minősítésében először Ilosvai 1895. évi fürdőismertetőjében jelent meg a magyarországi fürdők kínálatában. (Ilosvai 1895, 25. p.) „Fiatal kora” ellenére a vendégek szórakoztatására térzene,¹ biliárd- és olvasóterem napi-, heti- és élclapokkal, zongoraterem, teke- és tenispálya hetenként tombolával kapcsolatos táncmulatságok szolgáltak.² Korszerűen felszerelt kávéház, cukrászda, könyvkereskedés és kölcsönkönyvtár is működött a telepen,³ továbbá borbély, kereskedők, mosónők és iparosok alkalmazásával igyekeztek még inkább a vendégek kedvébe járni.⁴ A korabeli források szerint 1906-tól már hullámfürdőről is gondoskodtak.⁵

Az 1890-es évekig a község gyógyszerháza, postája és távírdája a közeli Rimaszécsen üzemelt, (Preysz 1894, 25. p.) mígnem az igazgatóság 1891-ben állandó postahivatal felállítását kérelmezte a vármegyei hatóságoknál.⁶ 1894-ben egyenesen a kormányhoz fordultak, s a fürdőévd idejére Csíz végre saját ún. szezonális postaállomást kapott, a következő évben pedig már idénytávírdát⁷ is engedélyezett a fürdő részére a kereskedelmi minisztérium.⁸ A 20. század végére meghozta számára az áttörést is. Egy 1903. április 10-i keltezésű, a Gömörvármegyi Közigazgatási Bizottsághoz intézett levélben a kassai

- 1 A térzenéről délelőtt 8-tól 10 óráig és délután 5-től 7 óráig Tarka Lojzi 12 tagból álló cigánybandája gondoskodott.
- 2 *Csíz jód-bróm-fürdő útmutatója. Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csiz in Oberungarn.* 1900, 40. p.
- 3 *Csíz jód-bróm-forrás-fürdő. Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csiz in Oberungarn.* 1902, 56. p.
- 4 *Csíz jód-bróm-forrás-fürdő. Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csiz in Oberungarn.* 1908, 68. p.
- 5 *Gömör és Kishont vármegyei naptár az 1906. évre.* 1906, 46. p.
- 6 Állandó posta ekkor még nem jött létre, annyit viszont sikerült elérni, hogy a következő évtől május 15. és szeptember 15. között a postaküldeményeket a rimaszécsi postahivatal küldönce útján naponként kétszer kézbesítették. *Rozsnyói Híradó*, 1891. november 8.
- 7 1896-tól Dobsina mellett Csíz a másik gömöri fürdőhely, ahol a fürdői posta (távírda) hivatalok mellé – vagy helyett – állami hivatalnokokat rendeltek ki a posta- és távírda-szolgálatok igényének kibővítésére. A kereskedelmi m. kir. miniszter másfelől azon célból rendelte el e határozatot, hogy az állami posta- és távirdaszolgálatban alkalmazott közegeknek üdülésére mód nyújtassék. A „*Fürdőirodalmi Könyvtár*” értesítője. 1895, 102. p.
- 8 *Gömör*, 1895. május 26.

M. Kir. Posta- és Távirdaigazgatóság a kereskedelmi miniszter engedélyezése folytán a csízi időszaki posta- és távirдахivatal állandósítását⁹ rendelte el és ott a szolgálat ellátását télen a postamesterre, a fürdőidény alatt pedig a kirendelendő tisztviselőkre bízta.¹⁰ A fürdővendégek kényelmére az új század küszöbén saját gyógyszerár¹¹ működött a községben, 1913-ban pedig már telefon-hozzáférhetőségről olvashatunk. (Vámosy-Lenkei-Schulhof 1913, 42. p.) Gömöri fürdőink közül egyedül Csíz büszkélkedhetett szolgáltatásai palettáján fogászati műteremmel is, amely Dávid Ödön fogorvosnak köszönhetően 1918 nyaratól vált elérhetővé a páciensek számára.¹²

Mind az országos, mind a regionális sajtótermékek a víz gyógyhatása és az egész fürdőtelep reklámozása mellett előszeretettel propagálták a fürdő valamelyik – többnyire magánkézben lévő – bérházát, vagy éppenséggel kiadó üzlethelyiségét. Ezen hirdetések-ből számos információra következtethetünk, például egy 1896-os hirdetmény szerint a Nedeczky-telepen divatárus üzlet is működött.¹³ A fürdőnek a Süteő István tulajdonában álló, „nagy panzióépítési láz” éveiben emelt Margit-nyaralója modernül berendezett borbélyüzlettel¹⁴ és postahivatallal szolgált. Herskovics Mór szatócsüzlete a Horváth-nyaralóban „foglalt helyet.” Ez az ún. „első csízi bazár” díszműárúk, divatcikkek, ajándékok, csemegék, élelmiszerek, felvágottak és italok széles választékát kínálta, sőt kölcsönkönyvtárat is működtetett helyiségében. (Vámosy-Lenkei-Schulhof 1913, 188. p.) Csízfürdő Ilona-lakjában székelt 1912-ben Szoyka Pál rimaszombati kereskedő kölcsönkönyvtára és idényüzlete, melyben élelmiszerek, divatcikkek és játékokon kívül emléktárgyakat, ivópoharakat, képes levelezőlapokat, napi- és hetilapokat árusított, kölcsönkönyvtára pedig a magyar és a német nyelvű szépirodalom széles skáláján mozgott.¹⁵

9 Az ily módon állandósítandó posta- és távirдахivatal a fürdőidény tartama alatt naponta kétszer közlekedő egyfogatú kocsit, ill. egyszeri gyalogjárattal, télen pedig naponta háromszor közlekedő gyalogküldöncjáráttal lett a csízi megállóhellyel, valamint az ott átvonuló kalauzpostákkal összekötve. (Besztercebányai Állami Területi Levéltár. Fond: Verejnosprávný výbor Gemersko-malohontskej župy 1876-1919. Kúpele 96 [č. krabice 199]. List: Gömörvármegye Közigazgatási Bizottságának címezett levél 1903. április 10-i keltezéssel. 1056/903. számú irat.)

10 Míg a személypoggyászt Csízfürdő-állomásra adhatták fel a vendégek, a teher- vagy gyorsküldeményeket azonban még a világégés éveiben is Rimaszécs állomásra kellett címezni. *Csízfürdő Gömör-Kishont vármegyében*. 1914/15, 30. p.

11 A belügyminisztérium a fürdők és ásványvízforrások viszonyait szabályozó 1893. évi körrendelete úgy intézkedik, hogy mindazon fürdőhelyen, melyek két kilométernél vannak távolabb a legközelebbi gyógyszerártól, legalább házi gyógytár állítandó fel. (Preysz 1895.)

12 *Gömör-Kishont*, 1918. június 23.

13 *Gömör-Kishont*, 1896. április 2.

14 *Gömöri Ujság*, 1911. április 16.

15 Szoyka a tulajdonában lévő Ilona-lakban, amely a fürdőtelep központjában, az igazgatósági és fürdőépülettel szemben, árnyas sétányokkal körülövezett udvarban volt található játékpavilonnal egyetemben, 14 kényelmesen berendezett szobáit is előszeretettel propagálta kitűnő házi étkezdével fűszerezve. Az Ilona-lakban megszállt vendégek részére a Szoyka-féle kölcsönkönyvtár díjtanulán használtatott, más fürdővendégek a kölcsönzött könyvekért művenként 2 korona betétet fizettek, amely kilépés alkalmával visszaadódott, továbbá olvasási illetéket is kötelezőek voltak leróni, melynek értéke 1 hónapra szintén 2 koronába került. Szoyka Pál áruházának kölcsön-könyvtár jegyzéke. 1912, 1-3. p.

Csízfüüdő némi hiányosságokkal ugyan, de a legjobb úton haladt a hírnév felé. A rohamléptekkel fejlődő füüdőt a századelőn piacra dobott Borovszky-féle megyei monográfia már országosan elismert gyógyfüüdőként emlegette.¹⁶ Egy évvel később a *Magyar Szalon* hasábjain az „előkelő füüdők” kategóriájában találjuk Csízt.¹⁷ Hogy a valóság mit takart, leginkább egy 1905-ből származó füüdői levél nyomán követhetjük végig, amely Gál Pál gőmőri származású budapesti ügyvéd személyes vallomását vetíti elénk: „Anny mindenk kedvező körülmény segítené előre! A jódvízen kívül az egy emberöltő speciális tapasztalatainak gazdagságával rendelkező kedves orvosunk Pazár Andor tudománya, továbbá az a jó friss, de nem éles levegő, a jó száraz lakások, a kitűnő ivóvíz, amelynél még a Magas-Tátra is alig ad jobbat és azután az az isteni tej és vaj! A természeti előnyökön kívül a füüdőigazgatóság is lassan bár, de haladva előmozdítja s kellemesebbé teszi az ittlétet, s a kellő de nem túlhajtott szórakozásokról is figyelmesen gondoskodik. Az új vendéglői ebédlő olyan felséges terem, magas, levegővel telt, nyitott oldalán befuttatva kaczer vadszőlővel, igazán különb, mint a budapesti füstös éttermek. Jól esik látni a szépen fásított utcákat, parkokat, a csínt és a tisztaságot. Persze javítani való is akad! Például sehogysem illik bele a füüdőpark keretébe az, hogy a Pazár-kert felőli oldala nincs még gondosan kiképezve, magasabb és nincs elkerítve, úgyhogy egy félrelépés kell csak, hogy az ember a parkba guruljon. Ezt bizony rendbe kell hozni és magasabban fekvő részét korláttal vagy szép kerítéssel ellátni. Azután az utcaöntözés sem kielégítő. Legalább háromszor napjában kellene, hogy pormentesíttessenek az utak. Komoly kifogásom van még az ellen is, hogy a füüdőkabinok tisztántartása nincs a legnagyobb szigorral ellenőrizve. Lehetetlen állapotokat szül az, hogy a kabin dívánját por lepi. Kérlelhetetlen szigorúsággal, külön arra való ember alkalmazásával kell keresztülvinni a tisztaságot a füüdőkben. E nélkül igazi füüdőről ne álmodozunk s e téren a felületesség, vagy nemtörődőmség több kárt okozhat a füüdőnek, mint bármi más. Végül figyelemmel kellene lennie a füüdőigazgatóságnak arra is, hogy a vendéglőssel olyan szerződése legyen, amely kizárja azt, hogy a pinczerek udvariatlanok, sőt gorombák legyenek, ami előfordult. Mert aki nem halad – elmarad.”¹⁸ Alighanem megfogadhatta kliense jó tanácsait és hamar orvosolta a problémákat Csízfüüdő igazgatósága, ha 1906-ban már a telep igazi nagy világfüüdővé válásáról szövögette álmait,¹⁹ közvetlenül a háború kitörése előtt pedig már egy jól felszerelt „de luxe” füüdővel találkozhatott a közönség. (Vámosy–Lenkei–Schulhof 1913, 42. p.)

15 Szojka a tulajdonában lévő Ilona-lakban, amely a füüdőtelep központjában, az igazgatósági és füüdőépülettel szemben, árnyas sétányokkal körülövezett udvarban volt található játékpavilonnal egyetemben, 14 kényelmesen berendezett szobáit is előszeretettel propagálta kitűnő házi étkezdével fűszerezve. Az Ilona-lakban megszállt vendégek részére a Szojka-féle kölcsönkönyvtár díjlanul használtatott, más füüdővendégek a kölcsönzött könyvekért művenként 2 korona betétet fizettek, amely kilépés alkalmával visszaadódott, továbbá olvasási illetéket is kötelezőek voltak lerőni, melynek értéke 1 hónapra szintén 2 koronába került. *Szojka Pál áruházának kölcsön-könyvtár jegyzéke*. 1912, 1–3. p.

16 *Gömör és Kishont vármegyei naptár az 1908. évre*. 1907.

17 *Magyar Szalon*, 1904.

18 *Gömör-Kishont*, 1905. augusztus 20.

19 *Gömör és Kishont vármegyei naptár az 1906. évre*. 1906, 42. p.

S hogy mennyibe került mindez? Az 1902., 1906., 1907. és 1914. évi adatok értelmében az átlagos szobák napi ára 1 korona 60 fillértől 6 koronáig terjedt a csekélyebb kényelemmel felszerelt lakásoktól a parádés nyaralókig. Az ágyneműhasználatért külön 40–60 fillér került felszámolásra, a szolgáltatásokért pedig hetenként 2–4 korona. A svájci házban 40-50-70 koronáért, magánnyaralókban 30-40-50 koronáért lehetett egy hónapra szobát kapni, polgárházaknál pedig havi 20–60 koronáért. A fürdővendéglőben kapható havi abbonement (bérlet) mellett teljes ellátásra is lehetőség nyílt (reggeli, ebéd, vacsora) 2 korona napi árért. A lakások többségében a teljes napi ellátás 2 korona 40 fillértől 4 koronáig terjedt.²⁰ A fürdők árait tekintve célszerű táblázatban feltüntetnünk az egyes fürdőfajták neveit és azok évadok szerinti árait 1 alkalomra:

Fürdő fajtája	Ára forintban és krajcárban (1899. évben)	Ára koronában és fillérben (1901. évben)	Ára koronában és fillérben (1907. évben)	Ára koronában és fillérben (1914. évben)	Ára koronában és fillérben (1918. évben)
szénsavfürdő	–	–	4 kor.	4 kor.	9 kor.
márványkádfürdő (jód)	1 frt. 50 kr.	3 kor.	3 kor.	3 kor.	6 kor.
horganykádfürdő (jód)	1 frt. 50 kr.	2 kor.	2 kor.	2 kor. 40 f.	5 kor.
gyermekkádfürdő	50 kr.	1 kor.	1 kor.	1 kor. 50 f.	3 kor.
ülő-láb-kar-jódfürdő	25 kr.	50 fillér	50 fillér	50 fillér	5 kor.
fürdőt követő izzasztás	40 kr.	80 fillér	80 fillér	80 fillér	1 kor.
masszázs	25–50 kr.	50 fillér – 1kor.	50 fillér – 1kor.	50 fillér – 1kor.	–
villanyozás	40 kr.	80 fillér	80 fillér	2 kor.	–
fürdőruha használata	10 kr.	20 fillér	20 fillér	20 fillér	–
izzasztópokróc ára	10 forint	22 kor.	28 kor.	28 kor.	1 kor.
lepedőledörzsölés	40 kr.	80 fillér	80 fillér	80 fillér	3 kor.

Csíz jódbrom-fürdő útmutatója. *Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csiz in Oberungarn*. 1900, 38. p.

Az 1914/15. évadban még további extra szolgáltatásokkal is kiegészült a fürdőkínálat, amely szerint egy jódvizes hidegvíz-kezelés ledörzsöléssel 2 korona 40 fillérbe került, mindazok pedig, akik orvosi rendelre rendszeres ivókúrát is tartottak, ezenkívül 4 korona ún. forrárdíjat voltak kötelesek fizetni.²¹ Érdemes kiemelni, hogy az 1918. évi fürdőidényre a háborús viszonyokhoz alkalmazkodva a részvénytársaság által módosításra került az árjegyzéklista, amely során jelentős drágítás következett be, ráadásul az amúgy is borsos árakhoz ezenfelül felszámításra került a fürdőszolga-részesedési pótdíj is, amely szolgáltatásonként 20 fillértől 1 koronáig terjedt.²²

Az élelmezést és ellátást illetően a századelőn a telepen három vendéglő működött, melyek közül valamennyi orvosi felügyelet alatt üzemelt. A vendéglők egyike a fürdőte-

20 Hankó 1902, 93. p.; Hankó–Papp 1907, 236. p.; Csízfürdő Gömör-Kishont vármegyében. 1914/15, 23. p.

21 Csízfürdő Gömör-Kishont vármegyében. 1914/15, 19. p.

22 Csíz Jód-Bróm Forrás Fürdő Részvénytársaság 1915–1918. évi közgyűléseinek jegyzőkönyvei. Megtalálhatók Csíz fürdőépületének kiállítóhelyiségében.

lephoz tartozott,²³ az 1908. évi füüdőkalauz szerint ez volt a „Gyógyház” vendéglő, ahol a kúrának megfelelő konyha állt a füüdőközönség rendelkezésére, akár teljes heti vagy havi menübérllet mellett.²⁴ E vendégház erősen multifunkcionális jellegére próbált építeni a reklámokban, kávéházként és cukrászdként való működtetése mellett igazi erőssége cigányzene biztosításával, zeneestélyek és egyéb rendezvények helyszíneként rejlett. (Vámossy–Lenkei–Schulhof 1913, 188. p.) Vendéglőse 1900-ban Leitgeb János volt.²⁵ A másik vendéglő szigorúan izraelita kóser konyhával rendelkezett. A harmadik vendéglőről nem tesz konkrét említést egyik füüdőkalauz sem, valószínűleg magántulajdonban állhatott a füüdőtelepen kívül, de az is lehetséges, hogy ez lehetett az ún. „nyári vendéglő,” amely társas események helyszíneként játszott szerepet. Megerősíti mindezt az 1908-ban megjelent kiadvány, amely szerint a füüdő fővendéglőjén kívül több magánvendéglő is üzemelt a telepen.²⁶ Ilyen volt a Süteő István tulajdonába tartozó Margit-nyaralói étterem és kerthelyiség,²⁷ amelyet az 1910-es években Szekeres Mihály vendéglős üzemeltetett,²⁸ vagy a Szekulics Milán tulajdonát képező Milán-nyaraló vendéglője.²⁹ Az éttermek kínálatát és árait 1899. évi és 1901. évi adatok alapján az alábbi táblázatba foglaltuk:

Étlapkínálat	Ára forintban és krajcárban (1899-ben)	Ára koronában és fillérben (1901-ben)
húsleves	10–12 kr.	20–24 fillér
marhahús mártással	30 kr.	60 fillér
sültek	50–70 kr.	1–1,40 korona
tészta	30 kr.	60 fillér
reggeli kávé edényben	20 kr.	40 fillér
egy csésze fehérekávé	16 kr.	–
feketekávé	14 kr.	28 fillér
tea rummal	30 kr.	60 fillér
csokoládé	30 kr.	60 fillér
reggeli kis adag sonka	30 kr.	60 fillér

Csíz jód-bróm-füüdő útmutatója. *Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csiz in Oberungarn.* 1900, 36. p. Csíz jód-bróm-forrás-füüdő. *Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csiz in Oberungarn.* 1902, 52. p.

A zenedíj fejenként 2 forintba (4 korona) került, gyógydíjat pedig minden azon vendég fizetett, aki öt napnál tovább tartózkodott a füüdőben, éspedig az alábbi kritériumok szerint: rendelőorvos által felvett beteg 8 forintot (16 korona), családtag vagy kísérlő 2

23 Csíz jód-bróm-forrás-füüdő. *Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csiz in Oberungarn.* 1902, 52. p.

24 Csíz jód-bróm-forrás-füüdő. *Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csiz in Oberungarn.* 1908, 62. p.

25 Gőmör-Kishont, 1900. április 19.

26 Csíz jód-bróm-forrás-füüdő. *Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csiz in Oberungarn.* 1908, 64. p.

27 Gőmőri Ujság, 1913. május 4.

28 Gőmőri Ujság, 1911. július 2.

29 Gőmőri Ujság, 1910. május 15.

forintot (4 korona), cseléd pedig 50 krajcárt (1 korona). A világegés éveiben a gyógyhelyilletékek jelentősen változtak, már minden vendég, aki a fürdön három napnál tovább tartózkodott, az egész idényre 20 korona gyógy- és zenedíjat fizetett, az összeg kísérőre vagy családtagra 12 koronára redukálódott, a cselédek pedig 5 korona összeggel tartoztak hatóságilag.³⁰

Voltak azonban, akik szerencsésebb helyzetüknél fogva jelentős költségsökkenéssel úszták meg a csízfürdői kiruccanást. A főidényben, azaz június 15-től augusztus 15-ig semminemű kedvezményt nem lehetett igénybe venni. Orvosok és azok családjai gyógydíjat nem fizettek, a fürdőket ingyen élvezték. Katonatisztek és államhivatalnokok elő- és utóévadban, azaz május 1-jétől június 15-éig és augusztus 15-től szeptember 30-áig gyógyhelyilleték és fürdődíj tekintetében 50% kedvezményben részesültek.³¹ Hasonló bónuszt nyújtott az igazgatóság a szegény betegeknek, akik szegénységüket hitelesen igazolták.³² Vagyontalanok a lehetőségnek megfelelő számban a gyógydíj fizetésétől felmentettek, ingyen kezeltettek.³³ A fürdőigazgatóság által nyújtott kedvezményeken felül katonatisztek – mind a m. kir. honvédség, mind a cs. és kir. közös hadsereg, valamint a m. kir. csendőrség kötelékébe tartozók – a m. kir. honvédelmi minisztérium által Csízben alapított ún. „Honvédtiszti gyógyházban”³⁴ szabad lakásban és kedvezményes ellátásban részesültek.³⁵ Rajtuk kívül a kedvezményezett sorába a vasúti tisztek, valamint a tanítók is beállhattak, ugyanis a Tanító-szövetség 10 tagját minden év augusztus havában féláras kedvezményben részesítették,³⁶ az Országos Tanítóárva Szanatóriumán belül pedig a tanítóárva nyertek teljes díjmentes ellátást és kezelést.³⁷ Fürdői kedvezmény járt az Országos Munkás Betegsegélyező és

30 A gyógy- és zenedíjak tekintetében az összegeket az 1899. évi kimutatás szerint forintban és krajcárban közöljük, zárójelben feltüntetve az összeg későbbi korona-fillér változatát. *Csízfürdő Gömör-Kishont vármegyében*. 1914/15, 18. p.

31 Az 1914/15. évadtól a kedvezmény 30%-ra redukálódott. *Csízfürdő Gömör-Kishont vármegyében*. 1914/15, 26. p.

32 Az 1909. évben 344 szegény viszonyok közt élő betegnek nyújtottak 50% kedvezményt, 80 fő pedig teljesen ingyenes gyógykezelésben részesült. *Magyar Balneológiai Értesítő*, 1910 augusztusa

33 *Csíz jód-bróm-fürdő útmutatója. Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csiz in Oberungarn*. 1900, 40. p.

34 A magyar honvédség e célra 1907-ben vásárolta meg a három évvel korábban megépült 30-férőhelyes Margit-nyaralót, ahol 6-hetes turnusokban váltották egymást a Csízben gyógyulni-nyaralni vágyó katonák. (Kostelník 2013, 24. p.)

35 *Csíz jód-bróm-forrás-fürdő. Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csiz in Oberungarn*. 1908, 68. p.; *Csízfürdő Gömör-Kishont vármegyében*. 1914/15, 26. p.

36 *Gömöri Ujság*, 1913. május 25.

37 A levéltári források között kutatva a Főrendiházi irományok 1896. évi és 1910. évi köteteiben az árvaházi számadások részletezéseit áttekintve két intézményről bizonyítható, hogy növényeket betegápolás címen Csízfürdőn kezeltette: a debreceni árvaház az 1895. és 1909. években, valamint a kecskeméti árvaház 1908-ban és 1909-ben. Kiegészítésképp a sajtó egyetlen alkalommal, 1899 nyarán tudósított ilyen jellegű „látogatókról”, éspedig a debreceni országos tanítói árvaház esetében, melynek újabb 15 növendéke érkezett a fürdőtelepre 2 felügyelő kíséretében. *Gömör-Kishont*, 1899. július 20. Főrendiházi irományok. 1896. XXI. kötet. 376 p., 1908. V. kötet. 410 p., 566 o., 570 p. <http://mpgy.ogyk.hu/>

Balesetbiztosító Pénztár tagjai számára is, akik az 1910. évi szezontól 40 fős keret-számban a pénztár terhére élvezhették a csízi gyógyfürdő jótékony hatását díjmentes lakás, ellátás és gyógykezelés tekintetében.³⁸ A sajtóforrások szerint állítólag a hírlap-írók és családjaik részére is szolgált Csíz meglepetéssel: az elő- és utóidényben a gyógy- és fürdődíjból 50% kedvezményt nyújtott.³⁹

Külön figyelmet érdemel a fürdő közelében található Pazár Andor-féle gyógyszanatórium,⁴⁰ amely a szegény beteg gyermekek befogadására 20 szobával ellátott nyaralótelepként funkcionált.⁴¹ Az 1894-ben alapított intézmény⁴² szélről védett, 3-4 holdas parkban elterülő, modern berendezéssel felszerelt, állandó orvosi felügyelet és gondos ápolás mellett üzemelő szanatóriumként működött. A később Pazár László vezetése mellett működő gyógyház napi ellátási díja 5 forint (1899. évi adat), később 10 korona (1901. évi és 1907. évi adat)⁴³ volt, majd az első világháború éveiben 12 koronába került, magába foglalva a lakást, az ellátást, a gondos orvosi felügyeletet és a csízvíz-kúrának megfelelő napi ötszöri étkezést.⁴⁴ A fürdők használatának díja, a gyógydíj és a gyógyszerek árai az illető páciens terheltek, a gyógykezelés díja heti 10–15 korona összegbe került.⁴⁵ Csíz ilyen minőségben Palics mellett a második, gyermekszanatóriummal⁴⁶ is felszerelt hazai gyógyfürdőnk egyike volt.⁴⁷ Ugyanitt 1905-ben létesítettek diák fürdőkonviktust, amely keretén belül az Országos Középiskolai Tanáregyesület határozata alapján az ország bármely vidékéről beteg vagy üdülni vágyó szegényebb

38 *Fürdő- és Vízügyészat. A Budapesti Orvosi Ujság* 38. számának melléklete. 1910. szeptember 22.

39 *Nemzetközi Fürdő-Lapok*, 1897. július 1.

40 A kultuszminiszter 1901 áprilisában külön köszönetét fejezte ki Pazár Andornak a több éven át ingyen gyógykezelt debreceni országos tanítói árvaház görvénykóros növendékeinek önzetlen ellátásáért, ill. az árvák részére Csízen létesítendő gyermekszanatórium céljaira előző évben vásárolt ingatlan udvarának saját költségén történő parkírozásáért. *Balneológiai Értesítő*, 1901. június 1.

41 Békéssy Géza szerint gyermekgyógyászati szempontból a tengeri kórházak után főleg a konyhasós és hévizek használatára berendezett gyermekkórházak a leghasznosabbak a gyermekgyógyítására – Csíz konyhasós jellege miatt pont megfelelt ezen célra. Ezek az ún. szünidei gyermektelepek főleg a gyöngélkedő, gyenge városi szegényebb sorsú gyermekek csoportos kitelepítésére szolgáltak az iskolai nyári szünidők tartamára. A „*Füredőirodalmi Könyvtár*” értesítője. 1895, 5. p.

42 *Rozsnyói Híradó*, 1894. június 17.

43 *Csíz jód-bróm-fürdő útmutatója. Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csíz in Oberungarn.* 1900, 34. p. *Csíz jód-bróm-forrás-fürdő. Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csíz in Oberungarn.* 1902, 50. p.

44 *Csízfürdő Gömör-Kishont vármegyében.* 1914/15, 18. p.

45 A szanatóriumban gyermekeken kívül egyedülálló fiatal nők is gondozást nyertek, a betegek kísérelés nélkül is felvétettek, a fertőző betegeket azonban kizárták. (Vámosy–Lenkei–Schulhof 1913, 188. p.)

46 Információink az érkezőkről források hiányában sajnos minimálisak, a napi sajtó nyomán egyedül arról van bizonyosságunk, hogy 1902 nyarán a szünidei gyermektelep-egyesület révén 20 leányzó és 30 fiúgyermek nyaralhatott a telepen. *Gömör-Kishont*, 1902. július 3.

47 *Gömör-Kishont*, 1903. december 17.

sorsú diákok olcsóbban, tanári felügyelet mellett vehették igénybe a fürdőt.⁴⁸ 1899-ben felröppent annak a híre is, hogy a gyógytelepen a budapesti Stefánia Gyermekkórház egy fiókkórházat létesítsen, amelybe szegény beteg gyermekek 6 heti kúrára nyernének elhelyezést, az eszme azonban még a fogantatás évében elakadt.⁴⁹

A vendégek szívesen keresték fel ezen új gömöri gyógyhelyet az ország minden tájáról. Már az 1889-es nyitószezonban mintegy 24 állandó fürdővendéggel büszkélkedhetett,⁵⁰ bár kezdetben a víz mennyisége okozott némi gondot a vezetőségek: „A vizünk oly kevés volt, hogy naponta 10 fürdőnél többet nem adhattunk és úgy kellett intéznem a dolgot, hogy csupán a súlyosabb betegek kaptak fürdőt naponként, a többiek pedig 2-3-szor hetenkint.”⁵¹ A létszám az első év utáni nyáron már 166 főre emelkedett, közöttük 50 átutazó vendéggel.⁵² Míg a legtöbb gömöri fürdőhely az egész évadban még a 100 fő állandó vendégszámot sem érte el, Csíz már a májusi hónapban bőven túllépte ezt a keretszámot. Csízfürdő népszerűségét, gyógyvize kedvező eredményeinek hatását, fürdőtelepe otthonos hangulatát az idelátogató vendégek gyors ütemben tűnő szaporodása is bizonyította, hiszen megnyitása óta 1902-ig mintegy 5659 beteg látogatott el Csízbe. (Borovszky 1904, 310. p.) A gyógyvíz hírének növekedésével főleg a századelőn indult meg a betegáradat a fürdőbe, míg az előtte lévő évtizedekben inkább a szórakozás kedvéért rándultak ide az emberek. Kiváltképp az 1911. évi szezon kimagaslóan sok súlyos beteget fogadott Csízfürdőben.⁵³ Egyetlen halálesetről van írásos forrásunk, Csiha Márton hajdúnánási rendőrkapitány 1912 augusztusában szélhűdés következtében történt váratlan elhunytáról.⁵⁴

A fürdőtelepre érkező klienseket – az illető társadalmi presztízsétől függően – személyesen a fürdő igazgatója, Glósz Arthur fogadta.⁵⁵ A fürdővendégek száma évről évre mintegy 30%-kal növekedett. A *Gömör-Kishont* című társadalmi regionális közlöny havi rendszerességgel tudósított a lapban a fürdőigazgatóság által kibocsátott vendégszámokról, a betegek-üdülők kilétéről azonban nem közölt részletes adatokat.⁵⁶ Mivel Csíz az országos fürdők rangsorában is előkelő helyet foglalt el, így az éves látogatottsági statisztikákban is szerepet kapott. Érdekes, hogy az egyes kimutatások irodalomtól függően változnak, melynek okaira pontos magyarázattal nem tudunk szolgálni. Adatferdítésre nagy valószínűséggel az állandó-ideiglenes páciensek számarányának hibás feljegyzése adhatott okot.

48 A szülők részéről befizetett mintegy 84 koronáért a gyermekek szállást, fürdőt, reggelit, ebédet, vacsorát, délelőtti és délutáni uzsonnát kaptak. A folyó évben Csíz mellett még a szepességí Virág völgyön létesítettek ugyanilyen hathetes időtartamú fürdőkonviktust. *Losonc és Vidéke*, 1905. május 28.

49 *Gömör-Kishont*, 1899. május 25.

50 *Gömöri Hirlap*, 1889. július 10.

51 *Gömör-Kishont*, 1899. május 25.

52 *Gömör-Kishont*, 1890. július 24.

53 *Gömöri Ujság*, 1911. július 16.

54 *Gömör-Kishont*, 1912. augusztus 11.

55 *Gömör-Kishont*, 1902. augusztus 7.

56 Páciens utólagos köszönetnyilvánításáról egyetlen esetben tudunk a regionális sajtóforrásnak köszönhetően, Cserépy István losonci polgár elismerő szép szavakkal méltatja a csízi fürdőigazgatóságot a telep szolgáltatásaival együtt, ott időző beteg leányának felépülését követően. *Rozsnyói Híradó*, 1891. augusztus 23.

A Gőmörmegeyi Orvos-Gyógyszerész Egylet évkönyve az alábbi táblázatba foglalva változta fel Csíz 1889 és 1894 közötti betegforgalmát, külön kiemelve a külföldiek jelenlétét:

Év	Állandó beteg	Járólag kezeltetett beteg	Külföldi beteg
1889	58	0	0
1890	151	124	2
1891	190	215	2
1892	276	346	4
1893	302	358	2
1894	337	622	5

A Gőmörmegeyi Orvos-Gyógyszerész Egylet huszonhatodik évkönyve. 1895, 26. p.

A fürdővendégek évenkénti gyarodását tökéletesen demonstrálja az alábbi két – századvéget és századelőt szemléltető – táblázat, melyben kizárólag az állandó páciensek növekvő számát helyeztük górcső alá. Ezen kimutatás alapján a fenti táblázattal összevetve egyúttal megfigyelhető az egyes évek eltérően feljegyzett vendégforgalma is, melynek feltételezett okaira fentebb már rámutattunk. Sajnos nem áll rendelkezésünkre az összes kimutatás: az 1895–1896, 1906–1908 és az 1910–1918 közötti évekből nem maradtak fenn olyan fürdővendég-statisztikák, amelyek konkretizálták volna az állandó páciensek számát, még a helyi sajtó hasábjairól sem.⁵⁷

Év	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1897	1898
Vendégek száma	57 ⁵⁸	184 ⁵⁹	238 ⁶⁰	261 ⁶¹	390 ⁶²	470 ⁶³	639 ⁶⁴	740 ⁶⁵

Év	1900	1901	1902	1903	1904	1905
Vendégek száma	987	1034	1263	1309	1361	1430

Gőmör és Kishont vármegyei naptár az 1906. évre. 1906, 45. p.

Össességében elmondható, hogy 1889 és 1904 között 8917 fürdővendéget kezeltek Csízben, ezek közül 4467 görvély- és gümőkóros, 2524 vérhajos, és 499 csont- és izü-

57 A Gőmör-Kishont c. regionális lap ugyan hónapról hónapra leközölte hasábjain az aktuális vendéglétszámot, de sosem a teljeset. Ennélfogva a felsorolt évek utolsó kimutatásai július 20. – augusztus 20. körülről származnak, melyeknek értéke a folyó hónapig 500-600 főt tett ki.

58 Közegészségügyi Kalauz, 1892. június 12.

59 Uo.

60 Gőmör-Kishont, 1891. október 1.

61 A helyi sajtó folyó évben 261 helyett 500 állandó és 300 bejáró fürdővendégről, összesen mintegy 800 főről számolt be a szezon végén. Az adatok valószínűleg torzok. Gőmör-Kishont, 1892. szeptember 8.

62 Preysz 1894, 62. p.

63 Uo.

64 Hohlfeld 1898, 70. p.

65 Gőmör-Kishont, 1899. május 25.

leti betegséggel küzdő páciens.⁶⁶ Önmagáért beszél az a tény is, miszerint az 1901. évi fürdőévadban – 12 évvel megalakulása után – Csízfürdő a hazai gyógyfürdők sorában a Balaton menti fürdők leszámításával látogatottság tekintetében az előkelő 7. helyet foglalta el.⁶⁷ A *Magyar Balneológiai Értesítő* 1908. évi statisztikai adatai értelmében összesen 2761 vendég kereste fel a legfiatalabb gömöri fürdőhelyet, ez 22 fővel jelentett többet a tavalyinál, míg az 1909. évi adatok szerint 2940 páciens, ami 179 fővel mutatott gyarapodást. A számadatok 1910-re már 3286 főre szaporodtak, ⁶⁸ ezen időre megalakulása óta összesen mintegy 15.000 szenvedőnek nyújtott gyógyírt a csízi víz.⁶⁹ Külön dicséretre méltó, hogy az 1910-es években már átlag mintegy 1700 állandó vendéget számlálhatott. Országos hírnevét dicséri, hogy még a konkurens Lipik jódfürdő környékéről is látogatták.⁷⁰ Az alábbi táblázat jól szemlélteti Csíz fürdőforgalmát 1900 és 1909 között, amelynél az összes vendégeket figyelembe véve 3%-os az emelkedés, míg az állandó vendégeket nézve 60%-os növekedés mutatható ki a vizsgált 10 évet illetően:

Csíz	1900			1909		
	Állandó	Ideiglenes	Összes	Állandó	Ideiglenes	Összes
	983	1879	2862	1553	1387	2940

A bőséges vendégszaporulathoz kétségkívül hozzátartozott az előnyös vasúti megközelíthetőség is. A részvénytársaság már a „nagy átalakulás” évében, 1889 tavaszán megkereste a magyar államvasutak igazgatóságát, hogy a bánréve–rimaszombati-vonalon Csíz községhez közel eső ōrháznál megállóhelyet létesítsen.⁷¹ Az engedély a nevezett vonalon felállítandó 29. számú ōrháznál létesített megállóhelyre még folyó év áprilisában megérkezett,⁷² két hónappal később pedig már állt is a bánréve–füleki-vasútvonal mentén a peron.⁷³ Csíz Bánrévétől nyugat felé rögtön az első megállóhely volt, (Chyzer 1891, 3. p.) naponta 7 személyvonat közlekedett arra a fürdővendégek kényelmére.⁷⁴ Az egyre növekvő idegenforgalom csakhamar kényelmes váróteremmel ellátott nagyobb szabású állomásépületet kívánt, melyre folyamodó kérvény már 1892 nyarán megszületett, viszonzásként 50% kedvezményt részesítve a vasúti tisztek számára.⁷⁵ A sors iróniája, hogy pont Gömör e legnagyobb forgalmú fürdője járt szerencsétlenül a

66 Gömör és Kishont vármegyei naptár az 1906. évre. 1906, 45. p.

67 *Gömör-Kishont*, 1902. július 3.

68 *Magyar Balneológiai Értesítő*, 1909 szeptembere; *Magyar Balneológiai Értesítő*, 1910 júliusa; *Magyar Balneológiai Értesítő*, 1911 októbere

69 *Magyar Balneológiai Értesítő*, 1910 augusztusa

70 *Gömöri Ujság*, 1910. október 2.

71 *Gömöri Hirlap*, 1889. január 17.

72 *Gömör-Kishont*, 1889. április 18.

73 *Gömör-Kishont*, 1889. június 27.

74 *Fürdő és Turista Ujság*, 1891. november 1.

75 *Gömör-Kishont*, 1892. július 21.

váróterem hiányának kérdésében, még a 20. század küszöbén is fabódé (!)⁷⁶ szolgált az utasoknak ezen célra.⁷⁷

A századfordulón a nyugati és déli megyékből füleki átszállással Budapesten keresztül, a keleti és északkeleti megyékből Miskolcon keresztül lehetett eljutni Csízfüüdőre.⁷⁸

A 20. század elején naponta mind Budapest, Fülek, mind Miskolcz felől három-három,⁷⁹ Bánrévéről és Rimaszombatból egy-egy, összesen 8 vonat érkezett és indult, melyek mindegyikénél a füüdő társaskocsijai várták a megérkező vendégeket.⁸⁰ A kocsidíj személyenként 30 krajcárba (60 fillér) került.⁸¹ Az új század beköszöntével a füüdő társaskocsik mellett a teleptől egy kilométernyire fekvő peronnál megjelentek a bérfiákeresek is, ami egyértelműen a vendégforgalom növekedő számában és az extra igények kiszélesedésében nyilvánult meg.⁸²

Nagyvilági füüdőélet à la Csíz

A füüdőélet részeként nem hiányozhatott a szórakozás sem. Mind bálók, mind zenés-szórakoztató táncmulatságok és színházi estek terén bővelkedett Csíz, a vendégek szórakoztatására térzenék, tenispályák, tekepályák, tombolák, tűzijátékok, kirándulások szolgáltak. (Vámossy–Lenkei–Schulhof 1913, 43. p.)

76 1903. április 29-én keltezett iratában a kereskedelmi minisztérium engedélyezte Csíz megállóhelynek váróteremmel való kiépítését, melyre a m. kir. államvasutakat egyidejűleg utasította, a megállóhelynek teheráru-forgalomra való berendezését azonban a két szomszédos állomás közelsége miatt elvetette. (Besztercebányai Állami Területi Levéltár. Fond: Verejnosprávný výbor Gemersko-malohontskej župy 1876-1919. Kúpele 96 [č. krabice 199]. List: Gőmőrvármegye Közigazgatási Bizottságának címezett levél 1903. április 10-i keltezéssel. 1302/903. számú irat.)

77 Az engedélyre a vasúttársaság nem reagált, mire Csízfüüdő igazgatósága – több évtizedes hasztalan vitáját folytatva a vasúttal – újfent kérelmezte ezúttal az Országos Balneológiai Egyesület támogatásával karöltve egy második kiterő vágány, ill. egy alkalmas váróteremmel és leszállóperonnal ellátott, elfogadható új állomásépület létesítését, a világégés következtében azonban ezen kezdeményezés továbbra is váratott magára. A füüdőigazgatóság a vasút alkalmazottainak „cserébe” 50% kedvezményt részesített a füüdőidényben, melyet évente mintegy 4-500 vasutas ki is használt. *Magyar Balneológiai Értesítő*, 1913. január

78 Egy 1897. évi menetrend szerint a budapesti Keleti pályaudvarról gyorsvonattal reggel 7 órakor és délután 3 óra 45 perckor lehetett eljutni Csízbe, személyvonattal délelőtt 9 óra 20 perckor, vegyesvonattal pedig éjjel 11 órakor, így az érkezés délelőtt 11 óra 25 perckor, este 8 óra 35 perckor, délután 4 órakor és reggel 7 óra 24 perckor volt lehetséges. A fővárosból a füüdőbe tartó mintegy 4-5 órás útra a gyorsvonat II. osztályán 6 forint, a személyvonat II. osztályán pedig 4 forint 80 krajcárba került a jegy. (Hankó–Papp 1907, 274. p.; Vámossy–Lenkei–Schulhof 1913, 193. p.)

79 Az 1908. évi kiadvány már 4-4 vonatot jelez Budapest, Miskolc és Fülek felől, viszont Bánrévét és Rimaszombatot már nem említik.

80 Csíz jód-bróm-füüdő útmutatója. *Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csíz in Oberungarn*. 1900, 46. p.

81 A későbbiekben további szolgáltatásokat is bevezettek, mint a külön poggyászszekér viteldíját (1 korona), ill. a lefoglalt bérkocsi díját (2 korona). *Csízfüüdő Gőmör-Kishont vármegyében*. 1914/15, 30. p.

82 *Gőmör-Kishont*, 1903. július 30.

Más fürdőkhöz hasonlóan a csízi fürdőtelepen is előszeretettel nyitották és zárták⁸³ a fürdőszezonot táncmulatsággal, a hagyományokhoz híven május elején, illetve szeptember végén. Különösen fergetegesre sikeredett az egy évvel korábban kapuit megnyitó fürdő, rendhagyó módon 1890. június 28-án, a Gömörvármegyei Közművelődési Egyesület javára megrendezett szezonnyitó bálja a megyei fiatalság szervezésében.⁸⁴ A táncvigalommal összekötött estély, melyen a tulajdonosok 17 helyiséget bocsátottak díjmentesen a mulatozó közönség használatába, különleges töltettel bírt, több okot adva az ünneplésre: egyrészt az új épületek felszentelése, másrészt a frissen minősített Hygieia-gyógyforrás elkeresztelése alkalmából.⁸⁵ Az újonnan épült termekben nagy számban összegyűlt előkelő közönség a környékbeli úri és polgári társadalom reprezentálását volt hivatott képviselni. A regionális hetilapban leközlött csonka névsorokból a Bornemisza, Kubinyi, Draskóczy, Fáy, Hámos, Szakall, Ragályi, Putnoky, Almássy és számos egyéb gömöri nemesi család tagjainak neve köszön vissza – közöttük három Gömör-Kishont vármegyei főispán is a visszatérő vendégek táborát gyarapította: Hámos László, Kubinyi Géza és Putnoky Móric.

A fürdőközönség palettája igencsak tarka képet festett már az 1890-es évek elején is, Magyarország minden szegletéből, sőt még a két főváros, Bécs és Budapest városaiból is érkeztek üdülni, gyógyulni vágyók. A polgárság mellett az egyház, a honvédelem, illetve az arisztokrácia köreiből egyaránt számíthatott látogatókra Csízfürdő: az 1892. évi szezonban Foullon de Norbeek báró Bécsből és Guyon hadnagy Miskolcra, a rá következő évben Horánszky Nándor országgyűlési képviselőt, ill. Zoltán honvédelmi tábornokot köszönthették a telepen,⁸⁷ 1908 nyarán pedig a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke, Baksay Sándor látogatott el hozzánk.⁸⁸ A rangban legmagasabb vendéget a rimaszombati származású honvédelmi miniszter, báró Hazai Samu személyében kereshetjük. „Az alföldi, különösen nagykunsági, debreczeni, budapesti, szabolcsi, szatmári, továbbá nógrádi és gömöri előkelő, intelligens családoknak oly sok kiváló, helyes gondolkozású és finom érzésű tagjával volt alkalmunk és szerencsénk itt megösmernedni... Itt üdül és éled fáradságos évi munkájától egy hónapra megszabadulva Nógrád megye kiváló alispánja, Nagy Mihály, udvari tanácsos, itt nyaral évek hosszú sora óta Debreczen nyugalomban levő nagynevű rendőrkapitánya, Végh Gyula, az egész fürdő szeretett Gyula bácsija. Régebben itt időző neje és kis fia látogatására most érkezett közénk néhány napra Urbanovich Zoltán, a Magyar Bank nagy tehetségű fiatal igazgatója. A napokban utazott el kedves fiacskájával Lukács György volt vallás- és közoktatásügyi miniszter neje, Perényi Madoly bárónő, bizonyoságot tevéen róla, hogy ragályos gyermekbetegségekből visszamaradt utóbajoknál mennyire üdvös ez a kis Csízfürdő” – emlékezik vissza 1918 júliusában a fürdőben töltött napjaira egy ismeretlen utazó.⁸⁹

83 A fürdőidény végén rendszerint megkezdődtek az ún. búcsúvizitek. Először a betegek tettek búcsúlátogatásokat, azután a két doktor meg a patika fejezte be az adott idényre szóló működését, végül a vendéglős is bezárta üzletét. *Gömör-Kishont*, 1906. szeptember 30.

84 *Gömör-Kishont*, 1890. július 3.

85 *Gömör-Kishont*, 1890. május 29.

86 *Gömör-Kishont*, 1892. augusztus 25.

87 *Gömör*, 1893. július 16.

88 *Gömör-Kishont*, 1908. augusztus 16.

89 *Gömör-Kishont*, 1918. július 28.

A július végén tartandó Anna-bálok a fürdők kiváltságaiként mai napig őrzik hagyományukat. Csizfürdő volt Ajnácskő megszűnése után az a helyszín, ahol találkozót adott egymásnak Gőmör, Borsod és Nógrád megyék előkelő közönsége.⁹⁰ Megnyitása óta 1896 júliusából érkezett az első Anna-napi báli tudósítás. A zártkörű táncvígadalom, melynek helyszínéül a gyógyház vendéglőjének étterme szolgált, meghívóval lehetett részt venni – ez alól kivételt csupán a fürdővendégek képeztek. A befolyó jövedelmet rendszerint közérdekű jótékony célra, legtöbbször az önkéntes csizi tűzoltóegylet alapítójának gyarapítására vagy annak felszerelésére fordították,⁹¹ vagy a helybeli újonnan felállítandó orgona javára gyűjtöttek.⁹² Korabeli reklámhirdetésekből tudjuk, hogy a bálok este 8-9 órakor kezdődtek, a kora reggeli órákig tartottak, a belépti díj pedig többnyire 1 forintba, később 1-2 koronába került. A zenét a fürdő, Tarka Lojzi⁹³ vezetésével működő zenekara szolgáltatta a vendégeknek.⁹⁴ Az 1909. évadban már külön erre a célra alapították meg a csizfürdői vigalmi bizottságot, amely a szórakoztató programokért felelt.⁹⁵ A csizfürdői Anna-bálok jó híre ezen idő tájt hágott igazán tetőfokára, nagyban köszönhetően Fráter Lóránd látogatásainak és a környékbeli táncos fiatalság nagyobb számú képviselőjének, a válogatott, előkelő közönség részvétele sem hozta azonban vissza a hagyományos, 19. század derekára jellemző, régi Anna-bálok fényét. A táncot többnyire idegen fürdővendégek ropták a helyi értelmiség távolmaradásának köszönhetően.⁹⁶ Arra is akadt példa, hogy „külsősök” szerveztek zártkörű táncmulatságot Csizfürdőn, mint történt az a Gőmör megyei ifjúság által 1893. augusztus 26-án, ahol a közönség túlnyomó többségét a környékbeli fiatalság és értelmiség alkotta.⁹⁷

A táncmulatságok mellett a szerencsejátékokból is kivehették részüket a fürdővendégek. Szórakoztatásukra Lőfkovics Lipót rimaszombati divatkereskedő kezdeményezésére, aki nem mellesleg fiókküzetlet is üzemeltetett a fürdőtelepen a nyári idény alatt, az 1894. fürdőévadtól szombatoként tombolával egybekötött estélyeket,⁹⁸ majd az 1899. szezontól csütörtökönként rendszeres tombola-húzásokat tartottak a fürdővendéglőben az ún. „Első Csizi Bazár” szervezésében, melyen mintegy 200 darab nyere-ménytárgy várt egy-egy alkalommal gazdára.⁹⁹ 1908 júniusától kezdve minden hét szombatján tombolával egybekötött hangversennyel szórakoztatta magát a közön-

90 *Gőmör-Kishont*, 1901. augusztus 1.

91 *Gőmör-Kishont*, 1896. július 23.

92 *Gőmőri Ujság*, 1910. július 10.

93 Illés „Tarka” Lojzi rimaszécsi cigányprímás volt, aki a fürdőidények alatt húzta a talpalávalót mulatságok alkalmával, s 1914. május 6-án Csizfürdőben hunyt el. Temetésén a közelben lakó gőmőri úri családok több tagja is megjelent, jelezvén a muzsikus népszerűségét és iránta kifejezett tiszteletét. *Gőmőri Ujság*, 1914. május 10.

94 *Gőmőri Ujság*, 1910. július 17.

95 *Gőmör-Kishont*, 1909. július 18.

96 A fürdő helyzetét az első világháború előtti békeévekben némiképp rontotta Várgede és Lévárt újonnan modernizált fürdőtelepe és azok fellendült társasélete, amely – országos hírneve ellenére – vendégeket vonzott el Csiztől. *Gőmör-Kishont*, 1909. augusztus 1.

97 *Gőmör*, 1893. szeptember 3.

98 *Gőmör*, 1894. július 8.

99 *Gőmör-Kishont*, 1899. július 27.

ség.¹⁰⁰ A szokatlan szórakoztató műfaj kategóriáján belül az 1912. évi fürdőévadban megjelent a pénteki napokon megrendezett konfettikorzó és a tűzijáték.¹⁰¹ „A részvétel nagyságát a confetti csatában mutatja, hogy legutóbb másnap reggel két szekér alig bírta elszállítani a confetti hulladékot”¹⁰² – konstataálta a *Gömöri Hírlap* a legnagyobb meglepéssel.

Színpadai produkciókban sem mutatkozott hiány az újonnan létesült fürdőben, melyre legalkalmasabb helyszínül a vendéglő nagyterme bizonyult. Csaknem minden hétre jutott valamilyen szórakoztató ünnepség,¹⁰³ többségük rendszerint tánccal végződött. Az első műkedvelő előadásra már 1891 augusztusában sor került, Sió Ferenc előadó- és szavalóművész monológestjének közreműködésében.¹⁰⁴ Az 1897. évi szezonban Kiss Pál színtársulata rándult ki Csízre egy hétvégén két előadással, a „*Gyimesi vadvírág*” és a „*Trilby*” színrehozatalával szerzett élvezetes estéket a műértő közönségnek.¹⁰⁵ Az 1902. évi fürdőévadban B. Polgár Gyula színtársulata telepedett le Csízben, sűrűn látogatva előadásait a nyaralóközönség által,¹⁰⁶ egy évvel később viszont már Szabadhegyi Aladár társulata szórakoztatta a fürdő közönségét.¹⁰⁷ Az 1910-es nyári idényben Füredi Miksa társulata az „*Erdész leánya*” c darabban mutatkozott be,¹⁰⁸ 1912 augusztusában pedig a velkenyei műkedvelők közreműködésében került színpadra a „*Falu rossza*”, melynek jövedelme egyrészt a velkenyei dalárda, másrészt a csízi református templom javára fordított.¹⁰⁹

A székvároshoz való közelsége miatt Csíz – Várgede mellett, vagy inkább annak kárára – a rimaszombati polgárok közkedvelt nyári mulató- és kirándulóhelyévé vált. Különösen nagy érdeklődés mutatkozott a „batyiak” részéről az akkor már számos versenytrófeát bezsebelő Rimaszombati Dalárda csízfürdői bemutatózó fellépése iránt, melyre 1895. július 13-án került sor jótékonyági hangverseny és műkedvelői előadás keretében. A 26-tagú, Váry János vezette dalárda népdalokkal és indulókkal tarkított énekei mellett Glósz Aranka, Szalay Jolán és Hegyi József közreműködtek, zongorajáték, szavalat és felolvasás műfajában. Az este nyolc órai kezdettel meghirdetett rendezvényre, melyet táncmulatság követett, a belépti díj személyenként egy forintba került.¹¹⁰ A rimaszombati énekkórus mellett a szomszédos Ózd 60-tagú vasgyári dalárdája és zenekara is fellépett teljes taglétszámban a csízfürdői porondon 1904. augusztus 14-én, és pedig a fürdőközönség köréből megalakult rendezőbizottság meghívására.¹¹¹ A reggelig tartó táncvigalommal egybekötött zenei koncertre a fürdő vendéglőjének nagy-

100 *Gömör-Kishont*, 1908. június 28.

101 *Gömöri Ujság*, 1912. augusztus 11.

102 *Gömöri Ujság*, 1912. július 28.

103 *Gömöri Hírlap*, 1897. július 4.

104 *Gömör-Kishont*, 1891. augusztus 6.

105 *Gömöri Hírlap*, 1897. július 4.

106 *Gömör-Kishont*, 1902. augusztus 20.

107 *Gömör-Kishont*, 1903. július 30.

108 *Gömöri Ujság*, 1910. július 10.

109 *Gömöri Ujság*, 1912. augusztus 11.

110 *Gömör*, 1895. július 14.

111 *Gömör-Kishont*, 1904. augusztus 21.

terme zsúfolásig megtelt nem csupán a csízi füüdővendégekkel, hanem a kíváncsi gőmőri és borsodi közönséggel is.

Koncertek terén kétségkívvül Fráter Lóránd híres nótaszerző, dalénekes és hegedűvirtuóz, nem mellesleg huszárkapitány csízfüüdői fellépései vitték a pálmát. Elsőként 1902-ben,¹¹² majd később rendszeres intervallumokban adott hangversenyt a gőmőri füüdővendégeknek. 1906-ban négy hétre érkezett Csízbe a nagyhírű mester, ahol folyó év július 21-én, egy héttel az Anna-napi bál előtt Tarnay Lajos zongoraművésszel együtt a füüdő nyári éttermében adott koncertet.¹¹³ Nem csoda, hogy az amúgy is évek óta csak tengődő Anna-bál színvonalát rögtön a csillagos égbe repítette a becses személy jelenléte.¹¹⁴ Fráter Lóránd vendégjátéka mellett kis híján báró Vay Lénárd mágnás-hegedűművész is köszönthették a füüdővendégek Gőmörben, azonban annak betegsége folytán 1897 májusában Csiszár László földbirtokos gyönyörködtette színpadra lépésével az egybegyűlteket.¹¹⁵

A füüdő történetében nem volt ritka, hogy maga a füüdői személyzet kezdeményezte műestély megrendezését, vagy állt jómaga porondra valamilyen jótékony cél érdekében. Ekként járult hozzá védnökként 1906. augusztus 12-én Kallós Jenő füüdőorvos a füüdöző fiatalság által rendezett estélyhez, mellyel a református templom orgonaalapjára gyűjtöttek. Elsősorban Lányi Ernő miskolci zeneakadémiai igazgató szórakoztatta a közönséget zongorajátékával, majd az ifjú Pazár László remekelt ügyes cimbalmozásával, az est fénypontjaként pedig Kallós Jenőné ejtette ámulatba a füüdővendégeket énekelőadásával.¹¹⁶ Hasonlóan cselekedett 1908 nyarán Horváth József füüdőrészvényes is, aki egyik fő lüktető rugója volt Csíz füüdőéletének. A nevezett évben Péchy Manó szatmári földbirtokos, füüdővendég személyében tökéletes partnerre akadva nagyszabású kabaréestélyt rendezett kettejük színre lépése mellett Glósz Aranka, Horváth Iluka és Olga, Kallós Jenőné, Popovics József és Szentmiklóssy László közreműködésével. A bevétel, amely 173 koronát tett ki, úgyszintén a helyi református templom orgonaalapjának javára fordítottat.¹¹⁷

Ha már oly szóba hoztuk a csízi ev. református egyházat, meg kell említenünk, hogy „külsősként” több ízben is – közvetlenül vagy közvetve – a füüdőt választotta rendezvényei lebonyolításának helyszínéül. Először is fontos leszögeznünk, hogy a református templom a füüdő tőszomszédságában állt, s a füüdővendégek által is gyakorta „használatba vétetett” valláskülönbség nélkül.¹¹⁸ Majd 1903. augusztus 30-án az új torony és harang felavatása alkalmával esett először a választás a füüdő vendéglőjének nagytermére, ahol az orgonaalap javára tombolával egybekötött táncmulatságra került sor. Az avatási ceremónia délelőtt 10 órakor vette kezdetét, melyet szintűgy a füüdő éttermé-

112 *Gőmör-Kishont*, 1902.július 31.

113 *Gőmör-Kishont*, 1906. július 15.

114 1908-ban a neves virtuóz szokatlan eseménytől vezérelve, hangversennyel vett búcsút legényéletétől a csízi füüdőhelyen tartandó Anna-napi bál alkalmával. *Rozsnyói Híradó*, 1908. július 19.

115 *Gőmőri Hírlap*, 1897. május 30.

116 *Gőmör-Kishont*, 1906. augusztus 19.

117 *Gőmör-Kishont*, 1908. június 28.

118 *Gőmör-Kishont*, 1902. augusztus 7.

nek helyiségeiben díszebéd követett.¹¹⁹ Az oly sokszor emlegetett csízi református templomorgona felszentelésére végül 1910. augusztus 7-én került sor. Mivel a templom közvetlenül a fürdő tőszomszédságában feküdt, ezért a rendezőség kitűnő húzásnak tartotta az egyházi ünnepséget egybevonni a fürdő vendéglétszámát is növelő kulturális programokkal: hangversennyel és táncmulatsággal. Az egyházi ceremónia délelőtt 10 órakor ünnepi istentisztelettel vette kezdetét, a déli 2 órakor, a fürdő nyári éttermében megtartott 100-terítékű díszlakoma után két órával került sor a népünnepély megtartására a községi iskola udvarán, majd 5 óra tájban tombolajáték kezdődött a gyógyház vendéglőjében. Ugyanitt került szervírozásra este 8 órakor az ünnepi díszvacsora, melyet este 9 órai kezdettel nagyszabású művészi hangverseny és a fürdő fedett tánchelyiségében hajnalig tartó bál követett. Az este sikerességét tükrözi, hogy a négyeseket 60 pár táncolta.¹²⁰

A fürdő a sport szerelmeseinek is kedvezett. Ez a szenvedély leginkább saját tenispálya létrehozásában nyilvánult meg, mely nem csupán a fürdő vendégeinek kikapcsolódására szolgált, hanem teniszversenyek helyszínéül is. Az 1907. évadban díjazással egybekötött versenyt szervezett Csízfürdő igazgatósága, amely iránt Rimaszombat teniszegyletének tagjai között is élénk érdeklődés támadt.¹²¹ Nagyszabású teniszversenyre az 1912. évi idényben is sort kerítettek, a négy napon át tartó megmérettetésen a fürdő legjobb játékosai vettek részt. Folyó évben egy tekeversenyről is tudósított a helyi sajtó, amely az előző sporthoz hasonlóan szintűgy összehozta a táncos lábúakat egy-egy rögtönzött multság keretében.¹²²

A fürdővendégek mindennapi életét olykor kirándulások tarkították, ezek többféle jelleget is ölthettek. Az első kiruccanásra máris a megnyitás évében, 1889 nyarán sor került a csetneki Sebők Zoltán és Iván földbirtokosok rendezése által, amely során Csíz község malmához intéztek rövid kirándulást, „a hol a hamvai cigányok zenéje mellett kedvesen elmulattak egész éjjeli 1 óráig az oda való és környékbeli előkelő lakosok, valamint a fürdővendégek is”.¹²³ A rohamosan fejlődő Csízfürdőbe való kirándulás lehetősége a rozsnói katolikus egyházmegye tanítóságát is érdeklődésre bírta, 1892. augusztus 30–31-én tartották meg nagygyűlésüket a közeli Rimaszécsen, s a kétnapos program keretében résztvevői gyalogsétát szerveztek a fürdőhelyre.¹²⁴ Két évvel később egy napsütéses nyári délutánon pedig egy hölgykoszorúból álló sajjögömöri társaság

119 *Gömör-Kishont*, 1903. augusztus 30.

120 Megjegyzendő, hogy az orgona elkészítéséhez szükséges 3200 koronát az egyháztagok áldozatkészségén kívül javarészt a fürdőigazgatóság leleményességének köszönhetően sikerült megszerezni, akik az orgonaalap javára rendezett jótékony rendezvényeikkel, melyek közül párat jelen munkában is bemutattunk, valamint a fürdővendégek közötti gyűjtésekkel járultak hozzá Csíz község eme új „zenei műszeréhez”. A putnoki szolgabírószákhoz csatolva a fürdőt, az ünnepségen utoljára jelent meg fürdőbiztosi minősítésben Osváth Dániel feledi főszolgabíró, aki a fürdőidény alatt az előadások és mutatványok engedélyezéséért járó díjakat úgyszintén e nemes célra fordította. *Gömöri Ujság*, 1910. augusztus 14.

121 *Gömör-Kishont*, 1907. május 26.

122 *Gömöri Ujság*, 1912. július 28.

123 *Gömör-Kishont*, 1889. augusztus 22.

124 *Gömör-Kishont*, 1892. szeptember 8.

kereste fel a környékre tett kirándulásai között a csízfüüdői telepet.¹²⁵ Nemcsak Csízbe, hanem onnan is szerveztek kirándulásokat a füüdővendégek: 1896 augusztusában egy szomszédos füüdőhelyre, Várgedébe,¹²⁶ 1897 nyarán a Dobsinai-jégbarlanghoz,¹²⁷ 1898 júliusában pedig az Aggteleki-cseppkőbarlanghoz. Utóbbi érdekessége főleg abban rejlett, hogy az utat nem divatos hintókon, hanem eredeti magyar lőcsős szekereken, szalmaüléseken, nemzeti dísszel ellátott kocsisokkal, csengős lovakkal tették meg.¹²⁸ A leggyakrabban azonban a közeli megyeszékhelyre, Rimaszombatba rándultak be nagyobb társaságok.¹²⁹ A csízi füüdőismertető kalauzok egy teljes oldalnyi terjedelemben propagálták a környék nevezetességeit, ahová alkalma nyílhatott a füüdővendégeknek ellátogatni: a környező városok (Rimaszombat, Miskolc, Rozsnyó, Dobsina), az őzd-nádasdi vasacél- és lemezgyár, a likéri vaskohótelep, Tompa Mihály síremléke Hanván, az Aggteleki-cseppkőbarlang, a gróf Andrassy-család birtokába tartozó krasznahorkai vár (1907-től Mauzóleuma is), a várgedei és rozsnyói vasas füüdők, a vadregényes Sztracennai-völgyben levő Dobsinai-jégbarlang, a herceg Coburg-féle balogi várromok és vadaskert.¹³⁰

Csíz a füüdőtelepen felépülő honvédtiszti gyógyház révén leginkább tényleges és nyugalmazott tisztek gyógyulásának és üdülésének a helyszínéül szolgált díjmentes lakást biztosítva. A gyógyház létesítése Hazai Samu honvédelmi miniszter nevéhez fűződik, aki még osztályvezető tábornok korában belátta, a csízi gyógyvíz előnyére van a beteg tiszteknek, s az ingyenes lakhatás kedvezményével járult hozzá a füüdőzés költségeinek redukálásához. A füüdőigazgatóság számára szintén kedvezően hatott az ötlet, mely jelentősen hozzájárult a füüdő hírnevének emeléséhez, ebből kifolyólag újabb kedvezményekben részesítette az ott időző tiszteket, amint arról már beszámoltunk. Korábban úgyszintén szó esett báró Hazai Samu honvédelmi miniszter csízfüüdői látogatásáról, melyre 1910. június 14-én került sor. Egyik legnagyobb ünnepe volt ez Csíznek, hiszen ilyen magas rangú vendéget, kormánytagot nem mindennap üdvözölhetett a füüdőtelepen. Rimaszombat város szülötte, Tóth János törzsorvos és Kubinyi György huszárszázados cs. és kir. kamarás parancsörtiszt kíséretében érkezett egy gyors villámlátogatásra Csízfüüdőbe.¹³¹ Mindemellett több alkalommal is katonai díszebédnek adott otthont a füüdő, mint például 1901 szeptemberében. A gőmőri hadgyakorlatok végeztével a vezérkar, élén Pokorny Vilmos tábornok kassai hadtestparancsnokkal s a tisztekkel közös díszebédre gyűltek össze a füüdő vendéglőjében, ahol víg poharazás közepette a késő délutáni órákig maradtak.¹³² Katonaszág jelenlétét könnyelhetjük el az 1912. évi Anna-bálon is, amelyen a környéken gyakorlatozó tüzértisz-

125 *Rozsnyói Híradó*, 1894. július 29.

126 *Gömör-Kishont*, 1896. augusztus 6.

127 *Rozsnyói Híradó*, 1897. július 4.

128 *Gömör-Kishont*, 1898. július 7.

129 *Gömör*, 1893. július 9.

130 *Csíz jod-brom-forrás-füüdő. Auskunft über jod-brom-quellen-bad Csiz in Oberungarn*. 1902, 58. p.

131 *Gömör-Kishont*, 1910. június 19.; *Gömöri Ujság*, 1910. június 19.

132 *Gömör-Kishont*, 1901. szeptember 15.

tek¹³³ is részt vettek, a király születésnapjának előestéjén, azaz augusztus 17-én, pedig nagyszabású tűzijátékkal kedveskedtek a csízi közönségnek.¹³⁴

A katonaság leginkább az első világháború idején volt jelen a fürdőben, nagyban a honvédtisztai gyógyháznak köszönhetően. Csíz a világégés idején is üzemelt, alkalmazkodva a nehézkes háborús keretekhez. A fürdői részvénytársaság közgyűléseinek háborús időkből fennmaradt jegyzőkönyveiben megtalálható az aktuális viszonyokhoz módosított 1918. évi fürdőidényre kiállított fürdői árjegyzék, melyben a korábbiakhoz képest jelentős árdragítást tapasztalhatunk.¹³⁵ Évadát megtartva május 1-én nyitotta meg kapuit, a fürdővendégek is szép számmal érkeztek Gömörbe, 1915 májusában már csaknem 60 fürdővendég időzött a telepen, 1917 júniusában pedig a létszám meghaladta a 400 főt.¹³⁶ Némi visszaesés a szolgáltatások terén mutatkozott, a három fürdőorvos közül ugyanis Kallós Jenő¹³⁷ és Pazár László a frontra vonultak, előbbi igen gyorsan szerb fogságba esett, utóbbi az északi harctéren küzdött, egyedül a fürdő szolgáltatásban immár 25 éven álló Pazár Andor rendelt az idényben.¹³⁸ A férfikéz hiányára utal az 1917 februárjából fennmaradt hirdetés is, amelyben Csízfürdő igazgatósága a folyó évadra kereskedelmi ismerettel rendelkező tisztviselőnt keresett gépírás és könyvebb irodai munkákhoz.¹³⁹ A fürdő élelmészére a háború alatt az alispáni hivatal kellő gondnal ügyelt, így az ott nyaraló vendégek ellátása – a jegyrendszer dacára – biztosítva volt.¹⁴⁰ Az 1918. évi szezonban már a fürdőtelepen belül is elszaporodott az élelmiszer-uzsora, a kisebb porciók kimérése, a helybeli posta lassúsága és a telepen működő kölcsönkönyvtár bezárása. Mindezek dacára a fürdő a világégés alatt is megtartotta minimum 1000 fős állandó klientúráját.¹⁴¹ A társas események egyaránt a hadiállapotot tükrözték, példának okáért Varsó bevételét említhetjük, melyet parádés kivilágítással és tűzijátékkal ülte meg a fürdőző közönség.¹⁴² Csízfürdő igazgatósága ugyanakkor anyagiakkal is hozzájárult a sebesültek gyógyulásához és a háborús károk helyretételéhez. 1915 októberében a „Gömör Sárosért!” mozgalomba bekapcsolódva 100 koronát ajánlott fel a Gömör megye által építendő, oroszok által lerombolt sárosi falu újjáépítésé-

133 A nevezett év hónapjában Csíz és a környező falvak határában a VI. hadtest tüzérsége többnapos éles harclövészetet tartott, melyet természetesen érdekléssel szemlélte a fürdőben időző – főleg női – klientúra, a gyakorlatok tartama alatt ugyanis Csízben nyert elhelyezést egy egész ütegosztály 3 törzstiszttel, 22 tiszttel és 270 tüzérral. *Gömöri Ujság*, 1912. július 28.

134 *Gömöri Ujság*, 1912. augusztus 11.

135 *A Csízi Jód-Bróm Forrás Fürdő Részvénytársaság 1915–1918. évi közgyűléseinek jegyzőkönyvei*. Megtalálhatók Csíz fürdőépületének kiállítótermében.

136 *Gömör-Kishont*, 1917. június 17.

137 Kallós Jenő 1914. december 12-én esett szerb hadifogságba, majd Aranyelovácban kórházi orvosként alkalmazták a szerbek. Következő év október 23-án Krusevácba szállították, hová folyó év november 7-én délben vonultak be a németek s a várost elfoglalván kiszabadították a fogságból. Kallós doktor a nevezett hó 18-án már hazatérhetett Budapestre. *Gömör-Kishont*, 1915. november 21.

138 *Gömör-Kishont*, 1915. május 23.

139 *Gömör-Kishont*, 1917. február 11.

140 *Gömör-Kishont*, 1917. április 29.

141 *Gömör-Kishont*, 1918. július 28.

142 *Gömör-Kishont*, 1915. augusztus 22.

hez,¹⁴³ 1918 nyarán pedig a fürdőben rendezett műkedvelő kabaréból 140 korona összeget adományozott a rimaszombati Vöröskereszt kórházának megsegítésére.¹⁴⁴

Az első világháború előtti békeévekben egy korabeli forrásanyag úgy nyilatkozott a fürdőről, hogy „nehány esztendő multán Csíz a kontinens hírneves gyógyfürdője lesz”.¹⁴⁵ Nos, ha a jövendölés ugyan nem is teljes mértékben fedi a valóságot, de lényegében beigazolódott. Bár a hazai propagandának „köszönhetően” Magyarországon kívül alig ha jutott el híre a kontinens más országaiba, halli párja látogatottságával és jövedelmével sem vehette fel a versenyt, mégis Csízfürdő – egyedüli működő gőmőri fürdőként (!) – mind a mai napig a legkeresettebb gyógyhelyek közé tartozik Szlovákiában.

Irodalom

- Bernáth József 1885. *Die mineralwässer und Badeorte Ungarns auf der 1885er allgemeinen Landes-Ausstellung in Budapest*. Wien.
- Bernath József 1878. *Die Mineralwässer Ungarns*. Wien.
- Bókai Árpád 1895. *Hazai és külföldi ásványvizek és fürdők összehasonlítása*. Füüdőirodalmi Könyvtár. Budapest, Eggenberger-féle könyvkereskedés.
- Boleman István 1884. *A fürdőtan kézikönyve*. Igló, Schmidt József könyvnyomdája.
- Boleman István 1887. *Füüdőtan*. Budapest, Franklin-társulat könyvnyomdája.
- Boleman István 1892. *Magyar gyógyfürdők és ásványvizek*. Budapest, Kiadja a balneológiai egyesület. Mezei Antal nyomdája.
- Borovszky Samu 1904. *Gömör-Kishont vármegye*. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest, Apollo.
- Chyzer Kornél 1891 *Néhány újabb fürdőkéről*. Lenyomat az „Orvosi Hetilap” 1891. évfolyamából, Budapest.
- Hankó Vilmos 1902. *Füüdőink. Ásványvizeink*. Budapest, Lampel Róbert cs. és kir. udv. könyvkereskedése.
- Hankó Vilmos–Papp Samu 1907. *A magyar birodalom ásványvizei és fürdőhelyei*. Budapest, A Magyar Balneológiai Egyesület kiadása.
- Hasenfeld Manó 1864. *Eaux minérales de La Hongrie et en particulier eau minérale iodée de Csíz*. Párizs.
- Hohlfeld Lajos 1898. *Füüdői almanach az 1898. évre*. A „Nemzetközi Füüdő-Lapok” kiadóhivatala.
- Hunfalvy János 1867. *Gömör és Kishont leírása*. Pest, Nyomtatott Emich Gustáv nyomdásznál.
- Ilosvai Hugó 1895. *Hol nyaraljunk? Füüdő útmutató egészségesek és betegek számára*. Budapest, Belgráder Zsigmond kiadása.
- Ludwig, Ernst 1890. Die Jodquelle von Csiz in Ungarn. *Wiener klinische Wochenschrift*, 42.
- Preysz Kornél 1894. *Füüdőgyünk haladása 1893-ban*. Füüdőirodalmi Könyvtár. Budapest, Eggenberger-féle könyvkereskedés.
- Sassy János 1898. *Csíz jod- és bromfürdő*. Budapest.
- Vámossy Zoltán–Lenkei V. Dani–Schulhof Vilmos 1913. *Füüdők és források képes ismertetése*. Budapest, Kiadja a Pátria irodalmi vállalat és nyomdai rt.

143 *Gömör-Kishont*, 1915. október 10.

144 *Gömör-Kishont*, 1918. augusztus 11.

145 *Gömör és Kishont vármegyei naptár az 1906. évre*. 1906, 46. p.

ÉVA KERÉNYI

SPA LIFE IN GÖMÖR IN THE 19TH CENTURY, No. 11.

CSÍZFÜRDŐ – A WORLD SPA?!

The deservedly best known and, at the same time, the youngest spa of the Gömör (Gemer) region was situated in the valley of the Rima river, on a hilly countryside protected from winds southeast of Rimaszombat (Rimavská Sobota), in the district of Rimaszécs (Rimavská Seč).

Although the mineral water of the spa had been widely known already from the 1860s, the bathing resort was built relatively late, at the turn of the century. The secret of its lightning fast bloom laid in its unique iodine-bromine mineral water rich in salt, and above all, in its capable, ambitious and modern-minded management. A contemporary source said in the peace years before the First World War that „in a few years, Csíz (today Číž) would be a far-famed spa of the Continent”. Well, even if the prophecy does not fully reflect reality, it has essentially been confirmed that the spa in Číž, as the only (!) spa in Gemer open for the public, has still been one of the most popular health resorts in the country.